

A „kulák”, a „reakciós” és a „kommunistázó”

Három vásárhelyi református lelkipásztor meghurcolása az ötvenes évek elején

Hódmezővásárhely 1945 utáni történetének számos aspektusával foglalkozott már a történetírás, ám úgy tűnik, hogy az egyházak ezidáig nem kerültek be a történészek látókörébe, ugyanis korábban nem jelent meg egyetlen egy olyan tanulmány sem, amelyik a városban működő felekezetekkel foglalkozott volna. 2006-ban az *Emlékpont*ban megkezdett helytörténeti kutatások kiterjedtek az egyházak 1945 utáni történelmére is. Az itt közölt dolgozat az elmúlt egy év munkájának a részeredménye.

***

A történészi közfelfogás szerint Magyarországon az egyházak ellen indított *nyílt* támadások 1948 után kezdődtek el. Bár látványos kirakatpereket valóban csak 1949-től rendeztek, azonban azt nem lehet elhallgatni, hogy egyes egyházi személyek üldözése már „a felszabadulás” után szinte *nyomban* megkezdődött. Egy 1945 májusában kelt jelentés szerint a Tiszántúli Református Egyházkerület három esperese, egyik egyházkerületi tanácsbírója, az egyházkerület főgondnoka (püspök-helyettese), valamint Makkai Sándor volt erdélyi püspök, teológiai professzor ellen indult rendőrségi, illetve népbírósi eljárás az egyházkerület vezetői közül. Egyebek mellett ezért fordult Révész Imre debreceni püspök először 1945. május 7-én gr. Teleki Géza kultuszministerhez, majd július 7-én államtitkárához, Bereczky Alberthez (aki egyébként református lelkipásztor volt!), utóbbinál fölhozva, hogy csupán az addig „rendőri vagy népbírósi eljárás alá vont” lelkipásztorok száma a tiszántúli egyházkerületben *harminc* körül jár.¹

A Révész Imre által emlegetett népbíróságok, illetve a népügyészségek hálózatát az Ideiglenes Nemzeti Kormány 81/1945. M. E. sz. január 25-i rendelete alapján kezdték kiépíteni. Hivatalosan deklarált célja az volt, hogy „mindazok, akik a magyar népet ért történelmi katasztrófa okozói, illetve részesei voltak, mielőbb elnyerjék büntetésüket”, de ki nem mondott célja volt az is, hogy az ítélezést kivegyék a „politikailag megbízhatatlannak” tartott szakbíróságok kezéből. A rendelet alapján minden törvényszéki székhelyen öttagú bíróságot állították föl, de több helyen ún. kihelyezett tanács ítélezett. A népbíróságokat a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front öt pártja (Független Kisgazda- és Polgári Párt, Polgári Demokrata Párt, Nemzeti Parasztpárt, Magyarországi Szociáldemokrata Párt, Magyar Kommunista Párt) és

---

¹ KORMOS László (szerk.): Egyháztörténeti források a Tiszántúli Református Egyházkerületi Levéltárban a második világháború végén. (Tanulmányok és forrásközlés.) Debrecen, 1994. 238.

a szakszervezetek által delegált hat laikus személy alkotta, valamint egy szakképzett tanácsvezető bíró, akinek szavazategyenlőségénél volt döntő szava. Ezzel azonban megteremtődött a lehetősége annak, hogy a népbíráskodás a *pártpolitikai csatározások* színterévé váljék.²

Az 1944. október 8-án „fölszabadult” Hódmezővásárhelyen is fölállítottak egy népbíróságot, ám az – a helyi politikai pártok kibékíthetetlennek tűnő ellentétei miatt – nem kezdte meg a működését. Emiatt a megvádolt vásárhelyiek is a szegedi népbíróság elé kerültek. A lekipásztorok közül kettőt állítottak – koholt vádakkal – az ottani népbíróság elé: Eperjesi Mihályt³ és Vásárhelyi (Zsarkó) Lajost.⁴ Míg azonban az előbbit *fölmentették*, utóbbira épp annyi *börtönbüntetést* szabtak ki, mint amennyi időt már egyébként is eltöltött az internálásban. Ezzel azonban nem úszta meg, mert a politikai rendőrség helyi emberei még fél évre ismét *leinternálták*, majd ezt „megfejtették” egy év *rendőri felügyelet alá helyezéssel*. Hasonló sors jutott egy másik vásárhelyi származású lekipásztornak is, bár ő talán szerencsésebben megúszta, mint lelkésztársa.

Tárkány Szűcs József, a „kuláklelkész”

Az 1908-ban, régi hódmezővásárhelyi családban⁵ született Tárkány Szűcs József a harmincas években több alföldi mezővárosban volt segédlelkész, majd 1942-től a Királyhágó tövében fekvő Csucsára került szórványlelkésznek. 1944 nyarán megkapta a behívóját a honvédségbe, de még 1945 elején táborig lelkészként orosz fogságba esett. A „felszabadítók” Budapesten hamarosan elengedték, ám nem maradt sokáig szabadlábon. Miután hazaérkezett, 1945. május 28-án letartóztatták, majd hónapokon keresztül Budapesten vizsgálati fogságban volt, végül a fővárosi IX. kerületi népbíróság október 25-én másfélévnyi letöltendő börtönbüntetésre, valamint politikai jogainak tíz évre történő fölfüggesztésére ítélte. Az volt ellene a (hamis vádon alapuló) vád, hogy „a nyilas éra alatt népellenes bűncselekményt követett el.”⁶ Mivel büntetésébe beleszámították az előzetesben eltöltött időt is, betegségére való hivatkozással a másodfokú tárgyalásig szabadlábra helyezték. Ennek sokáig nem örvendhetett, mert nem sokkal azt követően, hogy hazatért Vásárhelyre, 1946. március 15-én *internálták*. Internálása csak 1947. január 21-én szűnt meg.⁷ Időközben a Népbíróságok

---

² PALASIK Mária: A jogállam megteremtésének kísérlete és kudarca Magyarországon 1944–1949. Budapest, 2000. 41–45.

³ MIKLÓS Péter: Népbírósági perek hódmezővásárhelyi lelkészek ellen (1947–1949). In: Vallás, politika, művelődés. Egyháztörténeti tanulmányok. Szeged, 2006. 214–221.

⁴ Vásárhelyi Lajos 1944 előtt nem a városban szolgált, csak 1945-ben tért haza. A népbírósági peréről, illetve későbbi meghurcolásáról bővebben lásd VINCZE Gábor: Egy hódmezővásárhelyi református lekipásztor, aki „nem tudott olyan engedelmisséget tanúsítani, mint kellett”. (Vásárhelyi Lajos esete 1946–1958). = Történeti tanulmányok / Studia Historica 10. (A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve). Szeged, 2007. 257–278.

⁵ Rövid életrajzát lásd A hódmezővásárhelyi Tárkány-Szűcs-nemzetség monográfiája. (Írta és összeállította: TÁRKÁNY SZÚCS Géza és TÁRKÁNY SZÚCS Imre.) Hódmezővásárhely, 1993. 68.

⁶ Lásd az 1. sz. mellékletet, Arató József ÁVH-s hadnagy 1950. március 23-i „környezet tanulmányát”.

⁷ Az internáló táborból ő, és Vásárhelyi Lajos kiszabadulásuk érdekében Ravasz László püspökhöz fordultak, de mielőtt az Egyetemes Konvent elnöke közbenjárhatott volna ügyükben, mindkettejüket szabadlábra

2

Országos Tanácsa másodfokon 1946. december 17-én – bizonyítékok hiányában – az ellene felhozott vádat ejtette, és jogerősen *fölmentette*. Január 21-én ugyan az internálótáborból kiszabadult, de júniusig még szülővárosában rendőrhatalmi felügyelet alatt állott.

Mivel Erdélybe természetesen nem térhetett vissza, a menekültnek minősített lelkipásztort 1947 február végén Révész Imre püspök segédlelkészként beosztotta Losonczy Endre újtemplomi lelkipásztor mellé.⁸ Amikor a presbitérium 1948. december 28-i határozatának megfelelően az addig egységes hódmezővásárhelyi egyházközség tizenkétfelé vált, megpályázta az újtemplomi állást, de Révész Imre jóváhagyta az egységes presbitérium egyik utolsó döntését, miszerint „az egyházrészekben jelenleg működő lelkészek az illető egyházközségek lelkipásztoraivá lesznek”.⁹ A lelkész valójában ezért nem nyerte el az állást, és nem amiatt, ami a mellékelt, róla készített „környezetanulmányban” olvasható.

1949 áprilisában megválasztották a háromnegyed évvel később önállósult gorzsakopáncsi egyházközség lelkipásztorának. Az eddig megismert forrásokból úgy tűnik, hogy szinte kezdettől fogva szúrta a kommunista hatalom helyi képviselőinek szemét a lelkész. Nem elég, hogy „kulák családból” származott (szüleinek százket hold földje volt tanyával, a városban meg egy nagy házuk), ráadásul „túl aktív” lelkipásztornak bizonyult, aki törődött a rábízott nyájjal. (Nem lehetett könnyű dolga, ugyanis a mintegy háromezer híve a 150 km²-nyi tanyavilágban szétszórva élt.)

A már korábban meghurcolt lelkipásztor első „ügye” 1949-ben keletkezhetett, de erről részleteket nem lehet tudni, csupán annyit, hogy ősszel a tanfelügyelő *eltiltotta a vallásoktatástól*.¹⁰

Ekkor már korábbi pártfogója, Révész Imre sem segíthetett rajta, ugyanis időközben az egyház belül megtörtént az „átrendeződés”: a kommunista hatalomnak nem tetsző személyeket eltávolították. 1948 nyarán lemondatták Ravasz László budapesti, majd egy évvel később Révész Imre debreceni püspököket. Még az előző évben megtörtént a felekezeti iskolák államosítása, majd rákényszerítettek az egyházakra egy „egyezmény” megkötését.¹¹ Az új debreceni püspök 1949 végén Péter János¹² lett, akit joggal tekinthetünk az egyházban Rákosi

---

helyezték. (Bár utána még leinternálták őket egy időre...) Bővebben lásd tölem: Református lelkészi sorsok a vörös csillag árnyékában. A hódmezővásárhelyi Tárkány Szűcs József meghurcoltatásai. Kézirat, 2008.

⁸ Egy 1948. augusztusi jelentésben azt írták róla, hogy ott „hívei szeretik”. Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltára (a továbbiakban ÁBSZTL), „politikai hangulatjelentések”, 1948. (3.1.9. O-14378.)

⁹ Tiszántúli Református Egyházkerületi és Kollégiumi Levéltár (a továbbiakban TtREL), a Püspöki Hivatal igazgatási iratai, (I. 1. c fond), 506. doboz (a továbbiakban: d.), 67/1949. sz.

¹⁰ Az irat nem maradt fenn, csak a Püspöki Hivatal iktatókönyvéből lehet tudni róla.

¹¹ Lásd FODORNÉ NAGY Sarolta: Történelmi lecke. A Magyar Köztársaság és a Magyarországi Református Egyház között 1948-ban létrejött „Egyezmény” megkötésének körülményei és hatása különös tekintettel a nevelésre. Budapest – Nagykőrös, 2006.

¹² Péter János (1910–1999) korábban Tildy Zoltán személyi titkára volt. Állítólag 1947-től titkos tagja az MKP-nak, majd az MDP-nek. Püspökként hűségesen végrehajtotta az egyházat hátrányosan érintő állami intézkedéseket (egyházi földek „fölaajánlása”, teológiai akadémiák megszüntetése, a Tiszáninnyi Egyházkerület felszámolása stb.). 1956-ban lemondott a püspöki tisztségéről. 1958-tól külügyminiszter-helyettes lett, 1961-től 1973-ig pedig külügyminiszter. Ő volt a bolsevista egyházkoncepció első számú realizálója, legagresszívabb ideológiai megjelenítője a református egyházon belül.

Mátyás meghosszabbított karjának. Ő volt az, aki az ötvenes évek elején „megtisztította” a tiszántúli egyházkerületet: a „reakciós” espereseket és egyéb egyházi tisztségviselőket leváltatta, a „kellő engedelmességet” tanúsítani nem tudó lelkészeket pedig – mint a vásárhelyiek esete is mutatja – eltávolította a gyülekezetükből.

Visszatérve Tárkány Szűcs Józsefre, 1950-től rendszeresen gyűjtötték róla a terhelő „bizonyítékokat”. Az ÁVH hódmezővásárhelyi kirendeltségén március és április folyamán tíz személytől vettek fel olyan tanúvallomásokot, amelyek alapján eljárást szerettek volna indítani vele szemben. Az első esetben egy március 2-i istentiszteleten nem állotta egyebek mellett azt állítani, hogy „lépten-nyomon azt tapasztaljuk, hogy üldözik az egyházat és a vallást, pedig az egyház[ak] az Úr segítségével jót akarnak a népnek...”.¹³ Egy március 17-i és egy 19-i istentiszteletén elhangzott beszédéből (melyben a bibliai Ádám és Éva, illetve a bűnbeesés történetét hozta föl példázatnak) azt a részt ragadta ki a szorgos besúgó, hogy „napjainkban is világhatalomra csábítják a nincsteleneket, anyagi javakat ígérnek nekik, mert tudják, hogy ezek hatalomra vágyók és törekvők. Láthatjuk azt, hogy most, akik élen vannak, csak ígéret marad, amit mondanak. Ebből sohasem lesz semmi.”¹⁴

Arató József ÁVH-s hadnagy szerint „a környékbeli dolgozó parasztság a legnagyobb felháborodással beszél” a lelkész „ezen tevékenységéről” és beadványokkal fordultak az MDP városi szervezetéhez és a városi tanácshoz, hogy szüntessék meg azt a helyzetet, miszerint „nevezett tovább ilyen tevékenységet tudjon végezni”.¹⁵ A hadnagy engedélyt kért a lelkész *őrizetbe vételéhez*, de valami oknál fogva ezt nem kapta meg a feletteseitől.

Emiatt tovább dolgozott a lelkész „ügyén”, vagyis további terhelő tanúvallomásokot vett föl, amelyeket továbbított a megyei központba. Április 11-én megint megismételte az őrizetbe vételi kérelmét, de ekkor sem hagyták jóvá. Egyelőre májusban megelégedtek pénzbeli büntetéssel. Vásárhelyi Lajossal együtt 300–300, illetve 1800 forintba büntették, mert „meg nem engedett helyen politikai természetű és gazdasági természetű gyűléseket tartottak.”¹⁶ Mindkét lelkész sérelmesnek találta a pénzbüntetést, ezért engedélyt akartak kérni Bakó László esperestől, hogy Bereczky Albert budapesti püspökhöz, konventi elnökhöz fordulhassanak a panaszukkal. Mivel ennek az ügynek rossz visszhangja támadt volna, az eljárást megszüntették, és a pénzbüntetést nem kellett kifizetni.¹⁷ Persze ennyivel nem lehetett megúszni: július 12-én berendelték a rendőrkapitányságra, ahol jegyzőkönyvet vettek fel tőle. Ebben tagadta a korábban felhozott vádakot, és kijelentette, hogy a szentbeszédet „mindig a lefektetett biblia szerint adtam elő”. Végül 1950. augusztus 16-án az „izgatás” büntette miatt megindított nyomozást a szegedi államügyészség megszüntette.

---

¹³ ÁBSZTL, Tárkány Szűcs József vizsgálati dossziéja, (3. 19. V-1090), Arató József ÁVH-s hadnagy 1950. április 3-i jelentése.

¹⁴ ÁBSZTL, Tárkány Szűcs József vizsgálati dossziéja, Arató József 1950. március 23-i jelentése.

¹⁵ Uo.

¹⁶ ÁBSZTL, Tárkány Szűcs József vizsgálati dossziéja, Kincses Imre ÁVH-s hadnagy 1950. május 19-i jelentése.

¹⁷ Egy 1950. május 23-i táviratában Tárkány Szűcs József arról értesítette a debreceni Püspöki Hivatalt, hogy: „Ügyem jól végződött, kihallgatásra nem megyünk”. TtREL, a Püspöki Hivatal igazgatási iratai, 515. d., 1226/1950. sz.

Mint említettem volt, az akkor már ötvenegy éves lelkipásztor komolyan vette hivatását, a reá bízott nyáj lelki gondozását. Mivel a két tanyaközpontban, Gorzsán és Kopáncson nem volt sem templom, sem imaház, magánházaknál vagy tanyai iskolákban tartott istentiszteleteket, miként az elődei is tették korábban. „Ezeket az összejöveteleket – jelentette Arató József¹⁸ – demokráciaellenes kijelentéseket tett. Általában a kulákokra és azok hozzátartozóira támaszkodik, és azokat hívja meg ezekre az összejövetelekre, azonban a kisparasztság, valamint a TSZCS tagjai is részt szoktak venni az istentiszteleteken”, vagyis a tanyai társadalom minden rétegében népszerű volt. Ezt erősíti meg Csenke László osztályvezető egy 1951. április 2-i jellemzésében: „a tömegeket nagyon könnyen tudja irányítani”.¹⁹ Pár hónappal később azzal vonta magára a tanácsai vezetés haragját, hogy kis, a szülőkkel aláíratott cédulákat adott a gyermekeknek, hogy ők azzal igazolják az igazgatónál, miszerint hittanra akarnak járni. Emiatt Jácri Sándorné, a városi tanács „hitoktatási” előadója Seres Béla vallásoktató lelkésszel együtt felelősségre vonta.

A következő év, 1952 elején azzal gyanúsították meg, hogy „összejár a tanyasi kulákokkal”, ráadásul a „kuláktanyáknál” házi istentiszteleteket²⁰ tart, de Óvári László megyei egyháziügyi főelőadó azt gyanította, hogy valójában annak „fedőneve alatt” a Bethánia²¹ újjászervezése folyik. Erre 1952 tavaszán fölhívta – ahogyan jelentéseiben nevezte: a „Szomszéd Cég” – az ÁVH figyelmét is, amely ekkor már két éve „rajta tartotta figyelő tekintetét” a „reakciós papon”.

Ezek után valószínűleg rendszeresen figyelték minden lépését és alig várták, hogy „fogást” találjanak rajta. 1953 tavaszán eljött a várva-várt idő. A május 17-i országgyűlési „választás” napján abban a tanyai iskolában, ahol korábban – engedéllyel – a vasárnapi istentiszteletek folytak, szavazóhelyiséget rendeztek be. Emiatt az egyik presbiter közeli tanyájában tartották meg az istentiszteletet, ez azonban igencsak fölbőszítette az ÁVH

---

¹⁸ Lásd az 1. sz. mellékletet, Arató József 1950. március 23-i „környezet tanulmányát”.

¹⁹ Csongrád Megyei Levéltár (a továbbiakban: CSML), az MDP Csongrád Megyei Bizottságának Archívuma, (XXXIII. 3., 31. fond), „az egyházak és egyházi vezetőszemélyek munkájával kapcsolatos iratok, jelentések, levelek 1948. január 30.–1951. december 29.” (148. őrzési egység), 61/1130. sz.

²⁰ A házi istentiszteletekkel korábban is baj volt. Seres Béla 1949. március 11-én arról tájékoztatta Révész püspököt, hogy Oláh Mihály polgármester december 14-én megtiltotta az összes felekezetnek, hogy házaknál tartsanak istentiszteletet, de a rendelet végrehajtását a tiltakozások hatására először elhalasztotta, majd „finomította”. TtREL, a Püspöki Hivatal igazgatási iratai, 507. d., 542/1949. sz.

²¹ A Bethánia (CE Szövetség) az USA-ból származó, a 20. század elején Magyarországon is elterjedő lelki-megújulási mozgalom volt a református egyházon belül. Az 1903-ban alapított Bethánia Egylet a CE-mozgalomra jellemző módszereket (evangelizációk, csendesnapok, bibliaórák, személyes lelkigondozás stb.) kívánta meghonosítani. „Ébredési góccok” főleg az ország keleti és déli részében (egyebek mellett Békés és Csongrád megyében) voltak. 1945 után néhány évig zavartalanul működtek, de 1950-ben feloszlatták az egyesületet, a mozgalom hívei a „föld alá” kényszerültek. Mivel az 1945 utáni története még megírásra vár, nehéz eldönteni, hogy az ötvenes években a „bethánista” egyfajta „politikai szitokszó” volt-e vagy a megvádolt lelkésznek ténylegesen volt valami köze a Bethániához. Mindenesetre feltűnő, hogy azokat a lelkipásztorokat, akiket elűldöztek a városból, szinte kivétel nélkül „lebethánistázták”. Ettől függetlenül valószínű, hogy több híve volt a mozgalomnak Vásárhelyen is. A „bethánista szekta” – ahogy Jákriné fogalmaz 1951 nyarán – „határozott formában működik” többek között Vásárhelyen is, és „aktív hálózat van kiépítve”. CSML, az MDP Csongrád Megyei Bizottságának Archívuma, „a klerikális reakció tevékenységére vonatkozó iratok, jelentések, bejelentések, levelek 1948. május 12.–1956. május 4.” (153. ő. e.), 1096. sz.

embereit és Oláh Mihály tanácselnököt, aki roppant durván felelősségre vonta a lelkipásztort. Bár kiderült, hogy nem agitált a szavazáson való részvétel ellen (állítólag még az időközben megjelent Óvári is megvédte!), nyilvánvaló volt, hogy a helyzete ezek után tarthatatlan. Ezért május 20-i levelében arra kérte a püspököt, hogy *helyeztesse el* a tanyai gyülekezetéből. A levél megírása után tíz nappal a helyi pártlapban durva, fenyegető hangvételű kirohanás jelent meg ellene²² – ez nyilván szintén arra készítette, hogy minél hamarabb elmenjen a városból.

Tárkány Szűcs József ügyét az egyháziügyi főelőadóval május 22-én tárgyalta meg Szabó József. Ekkor megegyeztek abban, hogy az új esperes bizonytalan ideig *szabadságolja* a lelkipásztort, de oly módon, hogy a lelkészi és igehirdetési szolgálat alól már azonnal fölmenti. Abban is megállapodtak, hogy – mivel a lelkész is ezt „szeretné” –, gondoskodni kell a minél előbbi *áthelyezéséről*, „még pedig Csongrád megye határán kívül”.²³ Tárkány Szűcs József kívánsága hamarosan teljesült: szeptemberben a nyírségi Encsencsre távozhatott. (Megválasztásának körülményei jól mutatják az abban a korban uralkodó egyházi állapotokat: „encsenci megválasztása annak idején már a gyülekezet passzív ellenállása mellett úgy történt, hogy az egyházmegyei közgyűlés választott” – írta a letartóztatásával kapcsolatban Farkas Miklós egyházmegyei főjegyző, esperes helyettes 1958. április 17-én Bartha Tibor püspöknek.²⁴) A „kulák pap” azonban ott sem fért a bőrében. A forradalom napjaiban aktívan részt vett a helyi eseményekben, „a felvonuló tömeg előtt rendszerellenes, uszító beszédet mondott”, sőt, a nemzeti bizottság elnök-helyettesévé választották, és ebben a minőségében részt vett a nemzetőrség megszervezésében. Emiatt 1958. március 13-án a rendőri szervek „közbiztonsági őrizetbe” vették, csak egy év múlva szabadult az internálásból.²⁵ Ezt követően Bartha Tibor püspök a buji gyülekezetbe helyezte el, onnan ment nyugdíjba.

Seres Béla, a „reakciós”, templomépítő lelkész

Az 1943 óta a városban szolgáló Seres Bélának nyilvánvalóan a templomépítési „botrány” miatt kellett távoznia a városból.

Az 1948. végén önállósult tarjáni egyházközségnek nem volt (és sajnos ma sincs) temploma. Ezért Seres Béla és a presbitérium még 1950-ben²⁶ határozatot hoztak arról, hogy *templomot fognak építeni*.²⁷ Megszerezték a telket, és 1951 tavaszára elkészítették az építési tervet. Ekkor azonban a presbitérium bizalmas úton értesült arról, hogy a helyi tanácsnál az építési engedély megadása nem fog könnyen menni. „Valószínűsíti ezt az is, hogy előbb már

---

²² *Viharsarok*, 1953. május 31. „Harcot a klerikális reakció ügynökei ellen”. (A cikket megküldték Péter Jánosnak, az Egyetemes Konvent részéről Kiss Roland és Bereczky Albert kérték a vádak kivizsgálását.)

²³ TtREL, a Püspöki Hivatal igazgatási iratai, 531. d., 1207/1953. ad 400/1953. sz.

²⁴ TtREL, a Püspöki Hivatal igazgatási iratai, 548. d., 583/1958. sz.

²⁵ ÁBSZTL, Tárkány Szűcs József vizsgálati dossziéja, a Szabolcs-Szatmár megyei Rendőrfőkapitányság III/III. Alosztályának 1964. május 14-i javaslata.

²⁶ A lelkész feleségének már ebben az évben meggyűlt a baja a helyi kommunistákkal. A tarjáni általános iskola igazgatója június 26-án azonnali hatállyal visszavonta a hitoktatói megbízatását. Seres Béla ezt természetesen megfellebbezte, mert azt gyanította, hogy csupán azért rugták ki a feleségét, mert az egyházközség rendezésében egy gyülekezeti kirándulást vezetett, melyen az iskola tanulói közül is részt vettek néhányan.

²⁷ A presbitérium vonatkozó határozatát nem sikerült megtalálni a szentesi egyházmegyei levéltárban sem.

e célra vásárolt Lázár u. 46. sz. házunk átalakítását sem engedélyezték.” – tájékoztatta a lelkész a kialakult helyzetről 1951. május 19-én Péter Jánost. Ezért arra kérte a püspökét, hogy járjon közbe Oláh Mihály tanácselnöknel.²⁸ Ez sikeresnek bizonyult, ugyanis az építési engedélyt végül megkapták, de az Állami Egyháziügyi Hivatalhoz elküldött anyagigénylésükre még csak válasz sem érkezett.²⁹ Ennek ellenére 1952 tavaszára elkészült az épület alapja és összegyűlt az építési anyag nagy része is, melyet a gyülekezet tagjai egy lebontásra ítélt épületből termelték ki.

Március 14-én azonban Oláh Mihály hatályon kívül helyezte a városi tanács végrehajtó bizottságának korábbi határozatát. Arra hivatkozott, hogy az építési engedély kiadása óta eltelt tíz hónapban nem készült el a templom, tanácsterem és irodaépület, mivel az egyházközség nem rendelkezik a szükséges összes építőanyaggal, ráadásul „az ötéves terv beruházásainak hiánytalan végrehajtása érdekében, vagyis nemzetgazdasági szempontból nem engedhető meg, hogy igen fontos és nehezen beszerezhető, nagymennyiségű zárolt (használt vagy új) építési anyagok huzamos időn keresztül felhasználatlanul heverjenek”.³⁰ A lelkész hiába föllebbezett március 21-én a VB építési osztályához, mert elutasították. A Lenin u. 10. sz. alatti épület lebontásából származó építési anyagot utóbb az egyik tszcs istállójának az építéséhez használták föl, annak ellenére, hogy azt a várossal kötött ingatlanátruházási szerződés értelmében kimondottan a templomépítés céljára kapták meg a várostól!

Nem csak a fellebezése volt eredménytelen, hanem abbéli törekvése is, hogy rábírja egyházi feletteseit: lépjenek közbe, próbálják jobb belátásra bírni a templom építésével kapcsolatosan Oláh Mihályt. Sem Péter János³¹ püspök, sem Bereczky Albert (a Konvent lelkészi elnöke) nem tettek semmit,³² bár leveleikben fűt-fát ígérgettek.

Ráadásul 1952. május 9-én Serest magához hívatta Óvári, és ki akart csikarni belőle egy olyan értelmű nyilatkozatot, miszerint *eláll a templomépítéstől*. Amikor ezt megtagadta, *megfenyegette*, hogy „adófizetés elleni lázítás” vádjával eljárást indíttat ellene! Erre ugyan nem került sor, de amikor a lelkész 1952. június 9-én elküldött Péter Jánosnak egy meglehetősen keserű hangvételű, szemrehányó levelet,³³ annak hamarosan meglett a negatív következménye. November 12-én ismét magához hívatta Óvári, és érzékeltette vele³⁴, hogy a

---

²⁸ TtREL, a Püspöki Hivatal igazgatási iratai, 523. d., 919/1951. sz.

²⁹ Kerülő úton megtudták, az ÁEH-nak az az álláspontja, hogy az állami építkezésekre sincs elegendő anyag.

³⁰ TtREL, a Püspöki Hivatal igazgatási iratai, 528. d., 1014/1952. sz.

³¹ „Szíves közbenjárásodat ismételten kérve” – búcsúzott el püspökétől egy 1952. március 21-i levelében a lelképásztor. TtREL, a Püspöki Hivatal igazgatási iratai, 528. d., ad. 69/1952. sz.

³² A kudarc annyira kínos lehetett, hogy beszélni sem lehetett róla: az 1952. november 5-i makói egyházmegyei közgyűlés jegyzőkönyvében a Bakó László esperes beszédében erre utaló fél mondatot („fáj viszont, hogy Hódmezővásárhely-Tarján megkezdett templomépítésében elakadt.”) utólag kihúzták. TtREL, a Békés-Bánáti Református Egyházmegye közgyűlési iratai (I. 29. e fond), 12. d., sz. n.

³³ Lásd az 5. sz. mellékletet.

³⁴ Óvári munkamódszerét az egyik 1953-as jelentéséből ismerhetjük meg: „Magatartásomban a papokkal szemben soha nem felejtkezem meg [arról], hogy az állam megbízottja vagyok, ezenkívül pedig, hogy érezzék, hogy az állam megbízottjával állnak szemben...” CSML, az MDP Csongrád Megyei Bizottságának Archívuma, „az egyházak és egyházi vezetőszemélyek munkájával kapcsolatos iratok, jelentések, levelek 1952. január 20.–1953. december 15.” (149. ö. e.), 0012/6/1953. sz.

városban többé nem lehet maradása. Ezek után kérte azt a püspökétől, hogy *segítsen az „áthelyezésében”*.³⁵ Erre háromnegyed évvel később került sor: 1953. június 1-étől a nyírségi Paposon lett lelkipásztor. (Róla még 1955 májusában is úgy írt az ÁEH Csongrád megyei megbízottja, hogy „Bakó László volt bethánista esperesnek tartozott a szűkebb baráti köréhez”...³⁶)

Seres Béla egyébként – akárcsak Tárkány Szűcs József és Eperjesi Mihály – véglegesen csak 1954-ben költözött el a városból, aminek az volt az oka, hogy az új szolgálati helyén a tanács nem biztosított számára lakást, emiatt rendszeresen hazajárt az otthon maradt családjához. Az a tény, hogy „majd’ mindennapos vendégek” voltak az elüldözött lelkészek a városban, igencsak zavarta Óvári László egyházügyi főelőadót – elvégre azért helyeztette el onnan őket, mert nem volt kívánatos a jelenlétük! Emiatt 1953 végén megkérte Péter Jánost, sürgősen intézkedjék a lakáskérdések megoldása végett. (Seres megüresedett állása két évig betöltetlen maradt, csak beszolgáló hitoktató vagy nyugdíjas lelkész tartott istentiszteleteket. Végül Böszörményi Edét „Budapestről közérdekből áthelyeztetvén, egyházi fölöttes hatóságai ajánlására” meghívtak Tarjánba.³⁷)

Seres Béla nem sokáig maradt Paposon. Ő volt az egyetlen lelkész a száműzöttek közül, aki 1957 nyarán *visszatérhetett* Hódmezővásárhelyre. Egy 1956 márciusában írott levelében arra hivatkozva kérte Péter Jánostól a visszahelyezését, hogy ő három évvel korábban azt ígérte neki: „bizonyos idő múlva bámerre nyílik előttem út”. Azt is leszögezte, hogy „ha ez egyházi vagy kívülálló ok miatt” nem lehetséges Vásárhelyre visszamennie, akkor *kéri a nyugdíjazását*.³⁸ Kérését többször megismételte, míg végül – már Péter János lemondása után – 1957-ben teljesült a kívánsága: Gaál István püspökhelyettes fölmentette a paposi szolgálat alól, és *visszatérhetett* a városába. Június 1-től ismét a tarjáni egyházközségbe került, Böszörményi Ede mellé segédlelkésznek. Az új püspök, Bartha Tibor, a püspökhelyettes, valamint Munkácsy György esperes hónapokon keresztül azzal áltatták, hogy „ügye” rendeződni fog. Abban reménykedett, hogy előbb-utóbb tulajdonképpen *rehabilitálják* és kap egy parókiát. Erre azonban nem került sor. Egy 1959. április 2-i, a Püspöki Hivatalnak címzett levelében felhánytorgatta, hogy amióta elüldözték a városból, meg kellett tapasztalja a sorozatos mellőzését. Végül 1959. szeptember 1-től Gorzsa-kopáncsra került, de megint csak segédlelkészként. Mivel sorozatos kérése ellenére csupán segédlelkészi állást kapott, 1961-ben, hatvan évesen *saját kérésére nyugdíjba vonult*.

Beretzk Sándor, a „kommunistázó” lelkész

---

³⁵ TtREL, a Püspöki Hivatal elnöki iratai (I. 1. e fond), 94. d., 316/1952. sz.

³⁶ CSML, 31. fond, „az egyházak és egyházi vezetőszemélyek munkájával kapcsolatos iratok, jelentések, levelek 1952. január 20.–1953. december 15.”, 00830/955. sz. Bakó László esperesről lásd VINCZE Gábor: A Bakó László-ügy. Egy szegedi esperes üldöztetése az ötvenes években. = Tiszatáj, 2008. 2. sz. 68–79.

³⁷ TtREL, az egyházközségek történetére vonatkozó adatok, 1978. (I. 8. c fond), 10. d., a Hódmezővásárhely-tarjáni egyházközség története.

³⁸ TtREL, a Püspöki Hivatal igazgatási iratai, 541. d., 487/1956. sz.

Míg az előbbi lelkészeket olyan helyzet elé állították, hogy végül ők maguk kezdeményezték, hogy eltávozhassanak Hódmezővásárhelyről, addig – ahogy az egyik korabeli rendőrségi jelentésben fogalmaztak – „a baloldali beállítottságú” Márton Árpád ótemplomi, valamint a „reakciós”³⁹ dr. Godáts Imre újvárosi lelképásztorokat 1950-ben, illetve 1953-ban „csak” *nyugdíjazták*. Az előbbit hetvenegy évesen, míg az utóbbit hatvanhárom évesen, tehát nemigen beszélhetünk „politikai nyugdíjazásról”. Beretzk Sándor esetében azonban egyértelműen erről van szó.

A Szegeden született Beretzk Sándor 1923 óta szolgált Vásárhely-kutason. (Unokatestvére volt annak a Beretzk Pálnak, aki alpolgármesterként 1944 nyarán elszabotálta a vásárhelyi gettó felállítását.) A két világháború között ismert volt arról, hogy pártfogolta, támogatta a szegény sorsú tanyaiakat, erős szociális érzékenység jellemezte.⁴⁰ Talán ezért is lépett be 1945 tavaszán az MSZDP-be, de az 1948-as „pártegyesüléskor” törölték a tagságát. A tizenkét önálló egyházközség megalakulása után, 1949 májusában (Tárkány Szűcs Józseffel és Seres Bélával együtt) ő is tagja lett annak a Közös Intézőbizottságnak, amely az egyházközségek közös tulajdonban maradt vagyonát kezelte, felügyelte.

Kálváriája 1950-ben kezdődött, amikor április 19-én Lénárt Imre, a saját gondnoka *följelentette* a rendőrségen. Azt állította, hogy a lelkész hét hónappal (!) korábban, még 1949. szeptember 11-én – amikor esperesi utasítására hivatkozva megbízta őt és (másik tíz egyháztagot), hogy járjanak végig egy-egy körzetet, és azokkal a református szülőkkel, akik hitoktatásban⁴¹ akarják részesíteni a gyermekeiket, írasson alá egy ívet – *szidta a kommunistákat*. (Beretzk utólag azt gyanította, hogy ezek az aláíróívek okozták a bajt, mert ezt úgy fogták föl az „illetékesek”, hogy „én azért bocsátottam ki azokat, mert követeltetni akartam a vallásoktatást és tiltakozni a fakultatív-rendszer ellen”, ráadásul a kutas rendőrparancsnok kifogásolta „a hívek feljáratását”.⁴²) A lelkész a vádat természetesen tagadta.

A Csongrád Megyei Bíróság június 9-i nyilvános tárgyalásán dr. Jezerniczky Ákos védőügyvéd arra hívta fel a figyelmet, hogy a vád csupán egyetlen személy, a gondnok vallomásán alapszik, ugyanis a két másik tanú csupán tőle hallotta, hogy állítólag mit mondott a

---

³⁹ Egy 1948. augusztusi „politikai hangulatjelentés” szerint „a letűnt rendszer főispánjának bizalmas embere volt”. ÁBSZTL, 3.1.5. O-14378.

⁴⁰ Jellemző, hogy a bírósági tárgyalásán az összes tanú azt állította, a szegények pártfogója volt – csak az őt hamisan megvádoló Lénárt Imre nyilatkozott úgy, miszerint „a gazdag emberek mellé állt és a szegény embereket nem szerette”.

⁴¹ A lelkész az esperesének írt 1950. július 27-i levelében azt állította, hogy a felkeresett szülők 95%-a aláírta az ívet. Korabeli összeállítások szerint egy évvel később, az 1950/51-es tanévben több iskolai körzetben, egyebek mellett olyan helyeken is, melyek Beretzk Sándor egyházközségének a területén voltak (Szikáncs, Alsókopáncs) egyáltalán nem volt hittanra beiratkozó gyermek, vagy csak négyen-öten akadtak. (Gorzsán, Batidán). (CSML, az MDP Csongrád Megyei Bizottságának Archívuma, „az Agitációs és Propaganda Osztály, a Járási és Városi pártbizottságok, az Egyházügyi Főelőadó jelentései a hitoktatás alakulásáról, a témára vonatkozó levelek, feljegyzések 1949. október 9.–1955. december 24.” [152. ö. e.], 2. csomó, sz. n.) Mindez arra utal, hogy a lelkész minden erőfeszítése sem volt elégséges ahhoz, hogy a helyi rendőrség, az ÁVH és a pártszervek által megfélemlített, nyomorgatott szülők beírassák a gyermekeket a hittanra. Igaz, sokszor azért nem tették meg, mert fölsőbb parancsra a helyi tanítók mindenféle trükkel akadályozták ezt meg.

⁴² TtREL, a Püspöki Hivatal igazgatási iratai, 515. d., 1111/1950. sz., Beretzk július 27-i levele Bakó Lászlónak.

lelkész. A koronatanú pedig nem tekinthető elfogulatlannak, sőt, erősen gyanítható, hogy *személyes bosszúról* van szó. Lénárt ugyanis egy ideje vadházasságban élt volt cselédjével, akitől gyermeke is született, emiatt pedig a lelkipásztor többször figyelmeztette, hogy törvényesítse a kapcsolatukat.

A vád megalapozatlanságát mi sem mutatja jobban, mint hogy a koronatanúnak az első tárgyalási napon a bíróság előtt tett vallomása nem egyezett meg a rendőrségen fölvetéssel. A rendőrségen „kiszínezhették” az eredeti vallomást, ugyanis a jegyzőkönyv szerint a gondnok azt állította, Beretzk Sándor úgy fogalmazott, hogy „a piszkos kommunistákat” ne látogassa le, mert „azok a vallást el akarják törölni, azok nem emberek”.⁴³ A bíróság előtt azonban azt vallotta, hogy a lelkész csupán a „disznó kommunista” kifejezést használta.⁴⁴ Ráadásul a vád másik tanúja a bíróságon (és korábban a rendőrségen is) megjegyezte, hogy a „büdös”, „piszkos” jelzők Lénárt szóhasználatára jellemzőek, nem a vádlottéra.⁴⁵

Mindezek mellett a védelem tanúi (köztük Karácsonyi Ferenc főispán és a kutasi párttitkár!) egytől egyik azt vallották, hogy Beretzk demokratikus gondolkodású lelkész, aki mindig segített a hozzá forduló szegény embereken, és sohasem „kommunistázott”. A bíróságot meglephette az, hogy milyen ingatag alapokon nyugszik a vád, mert a tárgyalást felfüggesztették és egy hónappal elnapolták. Hogy a két tárgyalás között mi történt, hogy az Állami Egyházügyi Hivatal megyei megbízottját informálisan tájékoztatták-e a tárgyalás alakulásáról, ő pedig befolyásolta-e az ítélet meghozatalában a bíróságot, feltehetően sohasem lehet megtudni, de a külső befolyásolás cseppet sem zárható ki, sőt...⁴⁶

A második tárgyalási napon, július 7-én a megyei bíróság dr. Kovács László vezette tanácsa ismét kihallgatta a vádlottat és a védelem tanúit (Lénártot azonban már nem!), de új tényállás a korábbiakhoz képest nem vált ismertté. Lénárt állítását senki sem erősítette meg, és mindenki egybehangzóan azt vallotta, hogy a lelkész mindig jó volt a szegényekhez. Ennek ellenére a bíróság Beretzk Sándort bűnösnek találta egy rendbeli, az 1946. VII. tc. 2. § c) pontjába⁴⁷ ütköző „izgatás” büntetében, ezért a VII. tc. 10. § 3. és 5. bekezdése, a Btk. 92. §-ának alkalmazásával *nyolc hónap börtönbüntetésre*, mint főbüntetésre és mellékbüntetésként tíz év hivatali és politikai jogvesztésre, valamint a megye területéről való háromévi kitiltásra ítélte.⁴⁸ Nem csoda, hogy ezek után elkeseredésében azt írta a lelkész az esperesének a már

---

⁴³ TtREL, a Püspöki Hivatal igazgatási iratai, 515. d., 1111/1950. sz., a szegedi megyei bíróságon 1950. június 9-én Beretzk Sándor bűnyében megtartott nyilvános tárgyalás jegyzőkönyve, másolat, 4.

⁴⁴ Lénárt a tárgyaláson azt állította, hogy amikor felolvasták neki a vallomását a rendőrségen, kihagyták azt a részt, hogy a kommunisták „nem emberek”, és úgy írta alá a jegyzőkönyvet, hogy el sem olvasta.

⁴⁵ TtREL, a Püspöki Hivatal igazgatási iratai, 515. d., 1111/1950. sz., a szegedi megyei bíróságon 1950. június 9-én és július 7-én Beretzk Sándor bűnyében megtartott nyilvános tárgyalás jegyzőkönyve, másolat, 5., 7.

⁴⁶ Erre számos példát hoz fel KAHLER Frigyes: *Szemtől szembe a múlttal*. (Válogatott írások.) Budapest, 1999. 7–83.

⁴⁷ A hírhedt, „demokratikus államrend és köztársaság büntetőjogi védelméről” szóló 1945/VII. törvény 2. § c) pontja szerint büntettet követ el, aki „egyes személyek vagy csoportok ellen azok demokratikus vagy köztársasági meggyőződése miatt gyűlöletre izgat”. <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3&param=8225>

⁴⁸ Az ítélet indoklásából kitetszik, hogy Lénártnak – akít „érdektelen tanúnak” tekintettek! – a rendőrségen fölvetett vallomását vették tekintetbe, ugyanis „elfogadható módon maga sem tudta megmagyarázni, hogy miért

idézett 1950. július 27-i levelében, hogy „a mai rendszerhez mindig simulni igyekeztem – de sajnos csak visszautasításban részesültem”.⁴⁹

Az elsőfokú ítéletről a helyi kommunista napilap⁵⁰ két nappal később egy kis ún. „mínuszos” hírben számolt be. Ebben azt hazudták, hogy a tévesen esperes-lelkésznek titulált Beretzk Sándor „a legféltelenebb módon izgatott a népi demokrácia ellen, s fenyegetésekkel, rémhírekkel igyekezett a múlt év őszén a szülőket arra rávenni, hogy gyermekeiket hittanórára járassák.” Érdekes módon az ismeretlen „sajtómunkás” azt állította, hogy a szülők feljelentése nyomán indult a lelkész ellen az eljárás – a korszak kommunista sajtójának nem volt erőssége a tényekhez való ragaszkodás...

Természetesen a lelkész az abszurd vádat megfellebbezte (az államügyész is, de ő súlyosbításért), és arra kérte Bakó László esperest: járjon közbe a legfelsőbb egyházvezetésnél, az vesse latba befolyását annak érdekében, hogy a Legfelsőbb Bíróságon a tárgyalása ne abban az „ellenséges atmoszférában” folyjon le, mint Szegeden. Hogy a közbenjárásnak-e, vagy másnak köszönhető, nem tudni, mindenesetre másodfokon egy évvel később négy hónapra csökkentették a börtönbüntetését (a mellékbüntetést törölték), ez a büntetési tétel pedig éppen *amnesia* alá esett, így mentesült alóla. Ennek ellenére úgy érezte, hogy – egy megúszott koncepció perrel a háta mögött – *jobb, ha nyugdíjba vonul*. (Ezt még egy évvel korábban, az elsőfokú ítélet kihirdetése után megígérte Péter Jánosnak!)

A világi bíróság jogerős ítéletének megszületése után – talán óvatosságból? – *önmaga ellen fegyelmi vizsgálatot kért* az egyházi bíróságon. A Csanád-Csongrádi Református Egyházmegye időszaki Bírósága 1951. november 3-án az egyházmegyei tanácsbírót ötszáz forint pénzbírságra ítélte.⁵¹ Különös módon a politikai perben a vád tanúja részéről elhangzott – nyilvánvalóan hamis – azon állítást, miszerint a lelkész kommunista-ellenes kijelentésre ragadtatta magát, az egyházi bíróság tagjai tényként fogadták el. Hogy ezt valamilyen politikai nyomásra tették-e, az az eddig megismert forrásokból nem derült ki.

Végeredményben Beretzk Sándor viszonylag szerencsésen megúszta a koncepció perét, tehát maradhatott volna tovább az állásában, de amint betöltötte a hatvanadik évét, 1953. május végén beadta a *nyugdíjkérelmét*, melyet november 3-án a püspök jóváhagyott. Talán a lelkésznek elege lett az elmúlt évek meghurcoltatásaiból? Lehet. Mindenesetre az egyházügyi megbízott alig várta, hogy elvonuljon nyugdíjba, mert úgy vélte, ezzel is kevesebb lesz a „reakciós papok” száma a városban...

---

igyekszik most vallomásával a vádlott helyzetét szépíteni”. TtREL, a Püspöki Hivatal igazgatási iratai, 515. d., 1111/1950. sz., a szegedi megyei bíróság ítélete, másolat.

⁴⁹ TtREL, a Püspöki Hivatal igazgatási iratai, 515. d., 1111/1950. sz., Bakó Lászlónak írott levél.

⁵⁰ Viharsarok, 1950. július 9. „Izgató lelkészt ítélte el a szegedi megyei bíróság”.

⁵¹ Lásd a 2. sz. mellékletet. Ekkor már valószínűleg „részálltak” a lelkészre. Erre utal az, hogy egy 1951. január 23-i jelentésében Csécsi János propagandista fölhívta a figyelmet arra, miszerint a lekipásztor „kijár a tanyákra és eljár a házakhoz, amely helyen úrvacsorát vagy háziáldást rendeznek [vagyis törődik a rábízott híveivel – V. G. megj.], amelyen keresztül próbálják a dolgozó népet félre vezetni, vagyis Pártunk politikája ellen bujtogatni.” CSML, 31. fond, „a klerikális reakció tevékenységére vonatkozó iratok, jelentések, bejelentések, levelek 1948. május 12.–1956. május 4.”, 21/0/441. sz.

Óvári László megyei egyházügyi megbízott szerint 1952–53-ban *tizennégy lelkipásztort „helyeztek át”* Csongrád megyéből Hajdú-Bihar és Szabolcs-Szatmár megyébe.⁵² (Ez utóbbit nevezték a sok ilyen jellegű büntetés miatt „fegyházmegyének”.) „Ez a nagyarányú átcsoportosítás azért vált szükségessé, eltekintve a halálozásoktól, hogy Csongrád megye területén lévő leginkább kulák és régi reakciós papokból álló csoportokat szétrobantsuk és helyébe [*sic!*] viszonylag a megegyezés szellemében működő protestáns papokat hozzunk. Itt meg kell említeni Péter János tiszántúli ref. püspök politikáját, hogy azokat az egyéneket, akik a Horthy érában különlegesen exponáltak magukat, vagy jelen pillanatban nem-kívánatos elemként működnek, mint pl. Seres Béla kulák lelkész, Tárkány Szűcs József [*volt*] hódmezővásárhelyi kulák lelkész” – indokolta feletteseinek a nagyarányú „lelkész-mozgatást” az 1953. augusztus 7-i „kiértékelő jelentésében”.⁵³

A hódmezővásárhelyi lelkipásztorok „átcsoportosítása” természetesen nem fejeződött be 1952-ben, hanem folytatódott tovább. Két évvel később Lengyel András Vásárhely-erzsébeti lelkipásztornak azért kellett távoznia, mert azt híresztelte, hogy a Péter János által Nyíregyházáról az újvárosi egyházközséghez helyezett⁵⁴ Hermán Tibor anyai ágon zsidó származású, ráadásul „a teológiai szaktudása a nullával egyenlő”. Az erzsébeti lelkész nem valótlanságokat terjesztett. Óvári utána járt a dolognak, és rájött, hogy mindkét állítás igaz – az utóbbi legalábbis annyiban, hogy Hermán legalább egy (esetleg több) esetben *víz nélkül keresztelt*. Ami az előbbi állítást illeti, az egyházügyi főelőadó szerint „faji jellegű izgatás” történt. A helyzetet csak súlyosbította, hogy a „zsidózó” lelkész ellen már korábban is „igen sok kifogás merült fel”,⁵⁵ különösen a hittanra történő beiratkozások idején (ezek szerint ő is komolyan vette a lelkészi hivatását és az „Egyezmény” adta lehetőségeket!), ezért levélben kérte Péter Jánost, hogy „egyházi vonalon indítsa meg a felelősségre vonást” Lengyel András ellen.⁵⁶ Ez meg is történt: 1954-ben a Borsod-Abaúj megyei Balajtra került.

1955-ben újabb lelkipásztor volt kénytelen távozni az egyházközségéből: dr. Vásárhelyi Lajos, csakhogy ő – bár a püspök és Óvári *egyházfegyelmet* adatott neki – nem volt hajlandó elköltözni a városból. A forradalom napjaiban visszatért a parókiájára, végül azonban – az

⁵² Óvári egy 1953. december 12-i jelentésében elismerte, hogy igen nagy nehézségek árán tudtak „odahatni”, hogy a Szabolcs-Szatmárba vagy Hajdú-Biharba száműzött lelkipásztorokat a presbitériumokkal megválasztassák.

⁵³ CSML, az MDP Csongrád Megyei Bizottságának Archívuma, „a klerikális reakció tevékenységére vonatkozó iratok, jelentések, bejelentések, levelek 1948. május 12.–1956. május 4.”, 0012-120. sz.

⁵⁴ Egyébként Lengyel is pályázott az állásra, de amikor meghallotta, hogy püspöke a saját emberét akarja odatenni, meghátrált. Bizonyára „magasabb szempontok indítanak döntésedben” – írta megalázkodó hangvételű levelében 1953. április 9-én. TtREL, a Püspöki Hivatal elnöki iratai, 95. d., 74/1953. sz.

⁵⁵ Lengyel már az 1952. novemberi lelkészkonferencián felbosszantotta a püspökét azzal, amikor arra kérte, adjon gyakorlati útmutatást, „...hogy az Isten ígését hogyan hirdessem a tszcs. Elnöknek, és ugyanakkor hogyan hirdessem a kuláknak.”

⁵⁶ CSML, az MDP Csongrád Megyei Bizottságának Archívuma, „az egyházak és egyházi vezetőszemélyek munkájával kapcsolatos iratok, jelentések, levelek 1952. január 20.–1953. december 15.” 0012/161/953. sz. és TtREL, a Püspöki Hivatal elnöki iratai, 95. d., 408/1953. sz.

1956. november–december utáni „visszarendeződést” követően – végleg el kellett hagynia a vásárhelyi református egyházat.⁵⁷

Végül az 1956 utáni időszakból még két személy esetét említek meg. Kecskés Baláznak, az 1958 legelején az ótemplomi gyülekezet nyakára helyezett lelkipásztornak kilenc hónappal később *egyházfegyelmivel* kellett távoznia a városból. (Ő viszonylag szerencsésen megúszta, ugyanis Munkácsy esperes Szentesre helyezte.) Nagygyörgy Sándor tabáni lelkészt, aki a forradalom idején négy (!) napig volt a városi nemzeti bizottság elnöke, az új püspök, Bartha Tibor két és fél évvel később *száműzte* Hajdúbagosra.

A három hódmezővásárhelyi lelkipásztor sorsa mintegy lakmuspapírként mutatja meg a magyarországi református egyházban uralkodó, ötvenes évekbeli állapotokat. Az 1948 utáni egyházvezetés gondolkodás nélkül végrehajtotta „a Párt” utasításait. A „reakciós”, „kulák”, „bethánista” stb. lelkészeket az Állami Egyházügyi Hivatal megbízottainak javaslatára/utasítására a rákosista egyházi eljárók előbb-utóbb eltávolították, hogy helyükbe „békepapokat” tegyenek. (A „renitens” lelkipásztorok elüldözése nem csak a többi lelkész,⁵⁸ hanem a presbitériumok, és a gyülekezetek számára is komoly figyelmeztetést jelentett.) A kálvinista egyházi demokrácia, a szabad lelkész- vagy püspökválasztás joga csak papíron – vagy még úgy sem – létezett. Nem is lehetett ez másként egy, a sztálini típusú totalitarizmus súlya alatt nyögő országban.

---

⁵⁷ További sorsára nézve lásd VINCZE Gábor: A rendszerellenes és a lojális. Két hódmezővásárhelyi református lelkész: dr. Vásárhelyi Lajos és Kádár Ferenc ismeretlen arca. In: Hombár. Múzeumi tanulmányok. Kiadja a Tornyai János Múzeum és Közművelődési Központ, Hódmezővásárhely, 2008. 223–247.

⁵⁸ „Református vonalon igen jó hatása volt ezeknek az áthelyezéseknek annál is inkább, mivel érezték és érzik a református papok is az állam erejét s gondolkoznak a jövőbeni magaviseletükön.” – írta Óvári László egy 1953. június 9-i jelentésében. CSML, az MDP Csongrád Megyei Bizottságának Archívuma, „a klerikális reakció tevékenységére vonatkozó iratok, jelentések, bejelentések, levelek 1948. május 12.–1956. május 4.”, 0012/96/953. sz.

MELLÉKLET:

1.) Arató József államvédelmi hadnagy „környezettanulmánya” Tárkány Szűcs József lelképásztorról. Szeged, 1950. március 23.

Tárkány Szűcs József szül. Hódmezővásárhely, 1908. február 29-én, apja: József, anyja: Nagy Anna, nős, Szekeres Izabellával, ref. lelkész, Hódmezővásárhely, Gorzsa tanya 805. sz. a. lakos.

Nevezett jó módú kulák családból származik, apjának 102 kat. hold földje van tanyával, azonkívül a városban Pálfy u. 28. sz. alatt egy nagy háza van.

Tárkány Szűcs József iskoláit Hódmezővásárhelyen és Szegeden⁵⁹ végezte el, majd egy ideig a hódmezővásárhelyi egyházközségnél mint hitoktató működött, később Karcagra került, majd 1939-től 1942-ig Makón volt segédlelkész. 1944 tavaszáig Csucsán mint lelkész működött, ekkor katonának vonult be Nagyváradra, később Budapestre került, majd 1945 elején orosz fogságba esett, ahonnan azonban nemsokára hazatért.

Hazérkezése után nemsokára letartóztatták és 5 hónapon keresztül Budapesten vizsgálati fogságban volt, az volt a vád ellene, hogy a nyilas éra alatt népellenes bűncselekményt követett el. 1946-ban ismét letartóztatták, és 1947 januárjában a Népbíróság szabadlábra helyezte őt. Ezen ügyével kapcsolatban közelebbi adatok nem állnak rendelkezésünkre, ugyanis a budapesti népügyészség járt el ügyében.

Visszakerülése után Hódmezővásárhelyen pályázatot nyújtott be a Tabáni ref. egyházközség papi állásának betöltésére, ahol egy évig működött,⁶⁰ majd mikor az elődje visszaérkezett, onnan elkerült. 1949 márciusában az Új-templom egyházközség papi állását pályázta meg, de pályázatát elvetették, mert az ajánló névsorban olyanok is szerepeltek, akik már régen elhaltak. Nagy támogatója volt ebben az időben ifj. Csáki Lajos volt főügyész, aki népellenes magatartása miatt internálva volt.

1949 áprilisában a Gorzsa-i ref. presbitérium hívta meg papjának, ugyanis ezen a környéken van szüleinek a földje és itt több kulák pártfogolta őt. Ettől az időtől fogva működik a Gorzsa-i tanyarészen és mivel itt templom nincs, az istentiszteleteket iskolánál és magánházaknál tartja meg. Hetenként 4 alkalommal tart különböző helyeken istentiszteleteket. Ezek az összejöveteleken demokrácia ellenes kijelentéseket tett. Általában a kulákokra és azok hozzátartozóira támaszkodik és azokat hívja meg ezekre az összejövetelekre, azonban a kisparasztság, valamint a TSZCS tagjai is részt szoktak venni az istentiszteleteken.

Nevezett felesége okleveles tanítónő. Két gyermeke van.

---

⁵⁹ Tévedés. A lelkései törzslapja szerint a teológiát Debrecenben végezte el.

⁶⁰ Ez ugyancsak téves információ, mivel a törzslapján nem szerepel, hogy a tabáni egyházközségnél is dolgozott volna. 1947–48-ban az újtemplomi egyházközségnél volt segédlelkész.

Baráti köréhez tartozik Nagy Zoltán⁶¹ ref. pap, aki szintén külterületi részen végzi papi-munkáját és a kulákokkal áll kapcsolatban, azonkívül jóbarátja Győrffy Sándor ref. lelkész, az újtemplomi egyházközség papja, valamint a Gorzsai tanyarészen lévő kulákság.

Tárkány Szűcs József tevékenysége nagyban hátráltatja a Gorzsai tanyarészen a demokratikus szervek működését, ahol különben is igen sok kulák lakik. Rendszerint az istentiszteleteket akkor tartják meg, amikor Szabad Föld téli esték vannak hirdelve a gorzsai tanyarészen s ezáltal elvonja a tömegeket a Szabad Föld téli estéken való részvételtől, ami meglátszik a Szabad Föld téli esték látogatottságán.

Arató József
áv. hadnagy

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, Tárkány Szűcs József vizsgálati dossziéja, 3.19. V-1090.

2.) A Csanád-Csongrádi Református Egyházmegye időszaki Bíróságának ítélete Beretzk Sándor ügyében. Hódmezővásárhely, 1951. november 3.

A Csanád-Csongrádi Református Egyházmegye időszaki Bírósága 1951. évi november hó 3-án d. e. 8 órakor Szegeden tartott ülésében tárgyalta Beretzk Sándor székkutasi lelkipásztor ön maga ellen kért fegyelmi ügyét, amelyben az E. T. VI. tc. 46. §-7. pontjába ütköző fegyelmi vétsége miatt és annak alapján a következő

ítéletet

hozta:

Fegyelmi bíróság Beretzk Sándor székkutasi lelkipásztor 500 azaz ötszáz Ft pénzbüntetésre és a felmerülő költségek 85 Ft. megfizetésére kötelezi.

Elrendeli, hogy a pénzbüntetés fele része a Lelkeszi Nyugdíjintézetnek, felerésze pedig az Országos Ref. Szeretet Szolgálat pénztárába fizetessék be.

Indoklás:

A világi legfelsőbb bíróság Beretzk Sándor cselekményét a demokratikus államrend elleni izgatásnak minősítette és ennek alapján őt a B. IV. 8.895-1950/13. számú ítéletével négy hónapi börtönre ítélte.

---

⁶¹ Nagy Zoltán 1949–50-ben Vásárhely-Erzsébeten volt lelkipásztor. Utóda Lengyel András.

Bíróságunk fokozott mértékben vette enyhítő körülménynek a világi legfelső bíróság által is enyhítő oknak vett alábbi tényeket, melyek alapján az alsó, megyei bíróság ítéletét a legfelsőbb bíróság nagy mértékben enyhítette is.

- 1.) Vádlott kijelentését egészen szűkkörben, csak egy személy előtt tette.
- 2.) Hogy a kijelentés óta eltelt hosszabb idő alatt tanújelét adta annak, hogy a fennálló rend ellen semmit sem tett, sőt a békeharc mozgalomban tevékeny részt vesz.
- 3.) Figyelembe vette Bíróságunk ítélete hozatalánál azt is, hogy a világi legfelsőbb bíróság az alsó bírósági ítélettől eltérően sem politikai jogvesztésre, sem hivatalvesztésre nem ítélte, így tovább is működhet és bizonyoságot szolgáltatathat demokratikus magatartásáról.
- 4.) Mindenekfelett figyelembe vette Bíróságunk azt, hogy lelkipásztor mindenkor tagadta, hogy a vád alapját képező kijelentést tette volna. Figyelembe kellett venni azt is, hogy a fakultatív hitoktatás minél eredményesebbé tétele volt a célja, ami, mint lelkipásztornak kötelessége is volt.
- 5.) Köztudomású az is, hogy elítélt lelkipásztor sokszor a maga anyagi áldozatával már a múltban is mindenben segítette a hozzá segélyért forduló szegényeket még akkor is, ha nem tartozott a segélyért folyamodó egyházunkhoz, de nem nézte politikai hovatartozandóságát sem.

Kmf. ? Sándor gondnok, vil. elnök	Seres Béla jegyző	Bakó László esperes lelkész elnök
Böszörményi Jenő tanácsbíró	olvashatatlan tanácsbíró	olvashatatlan tanácsbíró

A Tiszántúli Református Egyházkerület Levéltára, a Püspöki Hivatal igazgatási iratai (I. 1. c fond), 527. doboz, 47/1951. sz., gépelt jegyzőkönyv.

3.) Csomós Zoltánné „sajtólevelező” levele a Viharsarok szerkesztőségének Tárkány Szűcs József tevékenységéről. Hódmezővásárhely, 1952. január 26.

Tárkány ref. pap kijár a tanyák világába összejöveteleket tart 24-én 6 órai kezdettel Gorzsa tanya Balogh Mihály. Ötödik dülőbe 111-en voltak az összejöveteleknél. 25-ikén első dülőbe 6 órakor kishomok, Csaláéknál lesz az összejövetel a partnál. 7-én 15 dülőben Földesi Imrééknél lesz az összejövetel 6 órai kezdettel mindenütt Tárkány református pap beszél.

Február 1-én mához egy hétre Hódi László tanyájába lesz az összejövetelük itt a szigetbe ott is Tárkány ref. pap beszél, mikor elmondta a mondókáját fölhevítve a hallgatóság figyelmét az adakozásra és bizony azt mondta Halmi Jánosné „Vörös Partizán” tszes tag, hogy egész csomó pénzt össze szedett, és ki vitt egy nagy csomó kalendáriumot és 5-6 forintért árulta maga Tárkány pap, kit hogy lehetett becsapni. Egészen jó üzleteket csinálnak,

munka nélkül élnek és ha gyűlésre hívják a tanyán a népeket nem nagyon szeretnek menni, de ha ez a vén bolondító hívja őket annyira mennek, hogy majd össze törik magukat. Ezek a mi ellenségünk elvtársak, ezekre föl kell figyelniük még háromszor tartott kint ilyen összejövetelet.

Csomós Zoltánné

Csongrád Megyei Levéltár, az MDP Csongrád Megyei Bizottságának Archívuma, XXXIII. 3. 31. fond, 149. ő. e., 204. sz. Legépel, betűhíven átírt levél.

4.) Seres Béla lelkipásztor levele Péter János debreceni püspöknek. Hódmezővásárhely, 1952. június 9.

Főtiszteletű Püspök Úr!

Esperes úr útján küldött telefonüzenetét megkaptam. Azt következtetem abból, hogy Püspök úr az ügygel kapcsolatos magatartásunkat talán nem helyesen ítéli meg s azt tételezi fel, hogy a presbitérium és talán nyughatatlan magatartást tanúsítunk s nem kedvező hangulatot igyekszünk kelteni s ezzel csak mérgecsítjük a helyzetet. A tény ezzel szemben az, hogy mi szomorúan ugyan, de teljes nyugalommal és csendességgel fogadtuk az egész méltánytalan eljárást és minden ezzel kapcsolatos fejleményt. Néha inkább az az érzésünk, hogy túlságosan is belenyugvó csendességgel viselkedtünk ebben az ügyben s ha tán hangosan és követelően léptünk volna fel s országra szóló botrányt csináltunk volna az esetből (azaz hogy nem mi csináltuk volna, csak napvilágra hoztuk volna ezt a vallássérelmi, sőt mondhatjuk, vallás-gyalázó esetet), talán többre mentünk volna. De ehhez más természet és vérmeccéklet kellett volna, amivel mi nem rendelkezünk. S különben is az ilyen eljárást nem tartottuk méltónak sem az ügghöz, sem magunkhoz. S most, amikor már emberileg elintézettnek tekintjük az ügyet, még kevésbé tartjuk szükségesnek és ésszerűnek az eddigi magatartásunkat megváltoztatni s akár a gyülekezet néma keserűségét és elégedetlenségét szítani, akár bárki ellen is hangulatot teremteni, vagy bármi más úton segíteni próbálni ügyünkön.

Mindenesetre szeretttük volna már jóval előbb hallani Püspök úr határozott és világos biztatását, vagy legalább is választát, akár nemleges választát is, eljárásának eredményéről, de most amikor már az összes faanyagunkat, ajtókkal, ablakokkal együtt különböző tszcsékbe elszállították és felszabdalták s a téglanyag elszállítását is megkezdték, úgy érezzük, ma már későn jön a biztatás, hogy az ügy legjobban elintéződik, még ha tudnók is, mire alapítja Püspök úr ezt a biztatást. Annyi várás és halogatás után presbitériumunk végre kénytelen volt foglalkozni az előállott helyzettel s különösen az anyagok vételárát illetőleg állást foglalni.

Így jött létre presbitériumunk 44. sz. Püspök úrral is közölt határozata,⁶² melyben egyfelől fájdalommal állapítottuk meg, hogy meghiúsult egyelőre templomépítésünk, másfelől azonban kifejezésre juttattuk azt a szilárd hitünket, hogy Isten ennek ellenére megadja még annak a lehetőségét nekünk. Ez a hit volt az alapja csendes magatartásunkat s ez őrizett meg hangos és erőszakos lépések követésétől. Jelen körülmények között jogorvoslatra további reményt nem táplálunk. Amennyiben az építési engedélyt végül is és csúfságul mégis visszaadnák, azt csak abban az esetben fogadjuk el, ha a szükséges anyagokat is rendelkezésünkre bocsátják.

Tudomásunk van arról, hogy még mindig jó néhány hely akad az országban, ahol templomot, imaházat építenek, a Debrecen-ispotályi gyülekezet elé pedig ép mostanában állította oda Püspök úr feladatul a templomépítést, – nehezen tudjuk ezeket másként összeegyeztetni a mi esetünkkel, ahol pedig minden szükséges anyag meglétében megakadályozták a templomépítést, – minthogy Isten ítéletes megengedő akaratán túl úgy vesszük ezt tudomásul, hogy emberi törvények és felsőbbsségek segítségével helyett Isten kegyelmes akaratára bízunk ügyünket. Hisszük, hogy Benne nem csalatkozunk és nem szégyenülünk meg. Megtérve és megnyugodva, csendességben és reménységben építjük gyülekezetünk lelki templomát s várjuk Isten igazságtételét.

Mély tisztelettel:
Seres Béla
lelkipásztor

A Tiszántúli Református Egyházkerület Levéltára, a Püspöki Hivatal igazgatási iratai, I. 1. c.fond, 528. doboz, 1014/1952. sz., gépelt, Seres Béla által aláírt levél.

5.) Seres Béla lelkipásztor levele Péter János debreceni püspöknek. Hódmezővásárhely, 1952. november 12.

Főtiszteletű Püspök Úr!

Ma d. u. magához rendelt Óvári László egyházügyi főelőadó, s kérdést intézett hozzám, hogy a történetek után mi a szándékom jövőmet illetően.

Ebből megértettem, hogy itt többé nem lehet maradásom, mert mint mondotta: nem tudunk beilleszkedni a demokráciába.

Azzal bocsátott el, hogy gondolkozzam el a dolog felett, s mikor ismét szükségesnek látom, keressem fel.

---

⁶² A határozat az itt közölt levél mellett található.

Legszívesebben az állásomról való lemondást választanám, hogy két karommal keressem meg kenyereimet, s így bizonyítsam be a jelen rendbe való életes beilleszkedésemet, de az elhelyezkedés nehézségei miatt erre nem igen gondolhatok, így esetleg áthelyezés, vagy csere útján lehetne innen távoznom.

Szíves véleményed, útbaigazító tanácsodat és jóakarató segítségedet kérem sorsom eldöntése ügyében. Erre nézve mielőbbi szíves válaszodat kérem s ügyemmel való [kiolvashatatlan rész] elnézésedet kérve vagyok tisztelő szeretettel:

Seres Béla

A Tiszántúli Református Egyházkerület Levéltára, elnöki iratok (I. 1. e fond), 94. doboz, 316/1952. sz., kézzel írt, iktatott levél.